

ปัญหากฎหมายในการจัดการเหตุรำคาญของ องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล¹

สุรียนต์ ภูตาบนาค²

จากการศึกษากฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข ที่เป็นกลไกสำคัญในการจัดการปัญหาเหตุรำคาญ ซึ่งประชาชนที่ได้รับผลกระทบ จากเหตุเดือดร้อนรำคาญสามารถร้องเรียน ร้องทุกข์ หรือดำเนินคดีกับผู้ก่อเหตุรำคาญ ทั้งความรับผิดชอบทางแพ่ง ความรับผิดชอบทางอาญา และความรับผิดชอบทางปกครอง ในการจัดการปัญหาเหตุรำคาญกฎหมายเป็นอำนาจและหน้าที่ของรัฐ ที่จะต้องเร่งแก้ไขปัญหามาเพื่อระงับเหตุที่มีผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน รวมถึงอนามัยสิ่งแวดล้อม กฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุขจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะต้องมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้เพื่อบรรลุเจตนารมณ์ในการคุ้มครองสวัสดิภาพด้านสุขภาพของประชาชน

กฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุขมุ่งคุ้มครองประชาชนด้านสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ที่ครอบคลุมทั้งการกระทำ กิจกรรม และกิจการต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน ทั้งในระดับครัวเรือน ไปจนถึงชุมชน ตลอดจนกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพตั้งแต่ขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ การควบคุมการเลี้ยงหรือปล่อยสัตว์ กิจการตลาด การกำจัดสิ่งปฏิกูลมูลฝอย การขายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะ และการจำหน่ายหรือสะสมอาหาร ที่ต้องอยู่ในความควบคุมดูแลภายใต้พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และข้อบัญญัติท้องถิ่นที่ต้องกำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไข วิธีปฏิบัติให้เป็นตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุขนี้พร้อมกันนี้ก็ได้มอบอำนาจให้เจ้าพนักงานท้องถิ่น และเจ้าพนักงานสาธารณสุข เข้าจัดการปัญหาเหตุเดือดร้อนรำคาญ ตามหลักการกระจายอำนาจไปสู่ราชการส่วนท้องถิ่น ด้วยการออกคำสั่งให้แก้ไข ปรับปรุง วิธีปฏิบัติเพื่อให้เหตุเดือดร้อนรำคาญนั้นระงับสิ้นไป

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าปัญหากฎหมายในการจัดการเหตุรำคาญขององค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล ยังไม่ครอบคลุม และมีปัญหาในการบังคับใช้หลายประการ ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหากฎหมายในการจัดการเหตุรำคาญขององค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาคือ รองศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี วงษ์วิชิต และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ปภาศรี บัวสวรรค์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย รัตนเชื้อสกุล

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ 8 มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดขอนแก่น

ปัญหาประการแรก ปัญหาความรับผิดชอบทางแพ่ง การก่อเหตุรำคาญเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญให้ผู้อื่นและรบกวนสิทธิ ในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี จึงเป็นปัญหาว่า ลักษณะของการกระทำไม่ว่าจะเป็นการกระทำจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ผู้ก่อเหตุดังกล่าวจะต้องรับผิดชอบซึ่งเป็นส่วนสำคัญขององค์ประกอบความผิดทางละเมิดแล้ว ทั้งยังมีผลในการกำหนดความร้ายแรงแห่งผลในทางแพ่งด้วย กฎหมายมุ่งให้ผู้กระทำต้องรับผิดชอบในผลของการกระทำไม่ว่าจะเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อก็ตาม เมื่อส่งผลต่อบุคคลภายนอกโดยผิดกฎหมายเป็นเหตุให้เขา หรือผู้ถูกรกระทำ เสียหายแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี กฎหมายถือว่าผู้นั้นทำละเมิด จะต้องรับผิดชอบชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพื่อการละเมิดนั้น ซึ่งค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนนั้นมีจุดประสงค์เพื่อชดเชยให้แก่ผู้เสียหายอันเป็นการเยียวยาความเสียหายนั้น เพื่อให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สถานะเดิมก่อนมีการละเมิดให้มากที่สุด ค่าเสียหายประเภทนี้ มีทั้งที่เป็นค่าเสียหายที่คำนวณเป็นเงินได้ และค่าเสียหายที่คำนวณเป็นเงินไม่ได้ นำไปสู่การพิจารณาพิสูจน์ความเสียหายที่ฝ่ายหนึ่งจะต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ให้ศาลเห็นจริงตามที่ตนกล่าวอ้าง การพิจารณาพิสูจน์จึงเรียกอีกอย่างว่า หน้าที่น่าสืบ มีหลักกฎหมายที่สำคัญในการกำหนดการพิจารณาพิสูจน์ก็คือ “ผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นต้องพิสูจน์” ซึ่งเป็นหลักที่กำหนดให้คู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้างข้อเท็จจริงใดขึ้นมาในคดีเพื่อสนับสนุนคำฟ้องหรือคำให้การของตน ฝ่ายนั้นก็มีความที่จะต้องนำสืบถึงข้อเท็จจริงดังกล่าวตามที่ตนกล่าวอ้าง

ปัญหาประการที่สอง ปัญหาอำนาจในการออกคำสั่งของเจ้าพนักงานท้องถิ่นในการระงับเหตุรำคาญ ผู้ที่มีอำนาจออกคำสั่งเพื่อควบคุมเหตุรำคาญ ตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ได้แก่เจ้าพนักงานท้องถิ่น ซึ่งสามารถออกมาตรการทางปกครอง ไม่ว่าจะเป็นการตราข้อบัญญัติ การควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ การออกคำแนะนำ หรือคำสั่งให้ปรับปรุง แก้ไข การประกอบกิจการให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด ตลอดจนอำนาจในการเปรียบเทียบปรับผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง เพื่อควบคุมเหตุเดือดร้อนรำคาญ โดยการใช้อำนาจรัฐดังกล่าวเป็นการใช้อำนาจตามหลักการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และเป็นไปตามหลักการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นหน่วยงานทางปกครองและเป็นส่วนราชการที่ดำเนินการให้บริการสาธารณะใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด จึงทราบถึงปัญหาและวิถีในการจัดการปัญหาตามบริบทของแต่ละท้องถิ่นภายใต้กฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุขร่วมกัน นอกจากนี้กฎหมายยังได้ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานสาธารณสุข มีหน้าที่ในการตรวจตราเพื่อป้องกันเหตุรำคาญ และมีหน้าที่แจ้งให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นทราบหากพบเหตุที่จะกระทบต่อสุขภาพของประชาชน ในกรณีมีเหตุจำเป็นเร่งด่วนหากปล่อยไว้จะเป็นอันตรายร้ายแรง เจ้าพนักงานสาธารณสุขก็สามารถออกคำสั่งให้ผู้ก่อเหตุแก้ไข หรือระงับเหตุได้ แต่ต้องแจ้งให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นทราบหลังออกคำสั่งแล้ว

ปัญหาประการที่สาม ปัญหาในการโต้แย้งหรืออุทธรณ์คำสั่งทางปกครอง และการเปรียบเทียบปรับเมื่อเจ้าพนักงานท้องถิ่นหรือเจ้าพนักงานสาธารณสุขออกคำสั่งเพื่อควบคุมเหตุเดือดร้อนรำคาญ หากผู้ประกอบการ หรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการออกคำสั่งดังกล่าว ไม่พอใจก็ย่อมมีสิทธิที่จะอุทธรณ์หรือโต้แย้งคำสั่งทางปกครองได้ สิทธิในการรับทราบข้อเท็จจริง ที่ผู้ได้รับคำสั่งจะต้องได้รับแจ้งจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเปิดโอกาสให้ผู้กรณีได้มีสิทธิให้ถ้อยคำข้อเท็จจริงหรือโต้แย้งข้อกล่าวหา ก่อนที่เจ้าพนักงานท้องถิ่นจะใช้ดุลพินิจออกคำสั่ง ซึ่งถือเป็นสิทธิที่จะต้องรับฟังของผู้กรณีก่อนเสมอ เมื่อเจ้าพนักงานท้องถิ่นออกคำสั่ง ในคำสั่งต้องระบุวิธีการระงับเหตุ วิธีการแก้ไข ปรับปรุงอย่างชัดเจน เพียงพอที่ผู้กรณีจะเข้าใจและปฏิบัติได้ ขณะเดียวกันก็ต้องแจ้งสิทธิกระบวนพิจารณาทางปกครอง ตามกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง เพื่อให้ผู้กรณีทราบถึงสิทธิที่จะได้รับแจ้งวิธีการอุทธรณ์หรือโต้แย้งคำสั่ง ซึ่งต้องเข้าใจเงื่อนไขกรณีใดที่อุทธรณ์ได้ ลักษณะของการยื่นอุทธรณ์ และระยะเวลาในการอุทธรณ์ การเปรียบเทียบปรับเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ไต่ลงโทษผู้กระทำความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข เมื่อมีการฝ่าฝืนกฎหมาย กฎกระทรวง ข้อบัญญัติท้องถิ่น หรือคำสั่งที่ออกโดยเจ้าพนักงานท้องถิ่นเพื่อควบคุมและระงับเหตุรำคาญ เข้าเงื่อนไขให้มีการเปรียบเทียบได้ต้องประกอบด้วย ผู้กระทำความผิดยอมรับว่าได้ก่อเหตุและยินดีเสียค่าปรับ เพราะการลงโทษปรับเป็นแนวคิดที่ทำให้รัฐหลีกเลี่ยงโทษจำคุกกระชั้น รัฐสามารถกำหนดอัตราโทษตามความร้ายแรง ประหัดคงประมาณในการเลี่ยงคุกโทษ และผู้ต้องหาหรือผู้กระทำความผิดก็ไม่มีมลทินในความผิดอาญา ผลสุดท้ายค่าปรับที่ได้ก็เป็นรายได้ของท้องถิ่นต่อไป

ปัญหาประการที่สี่ ปัญหาความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ในการออกคำสั่งทางปกครอง การปฏิบัติราชการทางปกครองหรือการกระทำทางปกครอง เพื่อจัดการเหตุรำคาญ เป็นข้อกังวลสำหรับเจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่โดยตรงในการจัดการปัญหา ไม่กล้าใช้อำนาจเพราะเกรงว่าอาจจะต้องรับผิดชอบในทางละเมิด ขณะเดียวกันหากไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ที่กฎหมายให้อำนาจไว้ก็จะเป็นการละเลยหรือการปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าเกินสมควรซึ่งมีความรับผิดชอบตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ จะเห็นได้ว่าความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่จากการกระทำละเมิดเป็นผลโดยตรงจากการใช้อำนาจตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข เพื่อควบคุมและระงับเหตุรำคาญ ที่เป็นการให้ชุมชนให้โทษแก่เอกชน จากการออกคำสั่งทางปกครอง ส่วนการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่อาจเป็นละเมิดนั้นหากเป็นกรณีที่มิใช่การกระทำในหน้าที่ หรือในกรณีที่กระทำเกินขอบเขตที่กฎหมายให้อำนาจไว้ ก็จะต้องรับผิดชอบในผลของการละเมิดนั้นเป็นการส่วนตัว ทั้งต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้นด้วย ดังนั้นหากเจ้าหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่ หรือกระทำการทางปกครองโดยชอบด้วยกฎหมายก็ย่อมได้รับความคุ้มครองไม่ต้องรับผิดชอบในทางละเมิดแม้จะเกิดความเสียหายขึ้น และในท้ายที่สุดหากศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้ผู้ฟ้องชนะคดีแล้ว สภาพบังคับคดีตามคำพิพากษาของศาลปกครอง ที่ไม่สามารถจะนำยึด อาศัยหรือขายทอดตลาด

ทรัพย์สินของทางราชการได้ หากหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ดำเนินการตามคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลภายในระยะเวลาที่กำหนด หรือประวิงเวลาให้ล่าช้า

จากการศึกษาค้นคว้าปัญหากฎหมายในการจัดการเหตุรำคาญขององค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล ผู้ศึกษาพบว่า มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ปัญหาความรับผิดชอบทางแพ่ง ผู้ศึกษาควรปรับปรุงแก้ไข พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ควรเพิ่มเติมบทบัญญัติในหมวดความรับผิดชอบทางแพ่งเฉพาะ เพื่อกำหนดความรับผิดชอบทางแพ่งอย่างชัดเจน โดยนำหลักความรับผิดชอบเด็ดขาด (Strict Liability) โดยบัญญัติความดังนี้

“แหล่งกำเนิดเหตุรำคาญใดที่เป็นเหตุให้ผู้อื่น เสื่อมหรือเป็นอันตรายต่อสุขภาพ หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหาย ด้วยประการใด ๆ เจ้าของ หรือผู้ครอบครอง หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งกำเนิดเหตุรำคาญนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดเชยค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ไม่ว่าการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดเหตุรำคาญหรือไม่ก็ตาม

2. ปัญหาอำนาจในการออกคำสั่งของเจ้าพนักงานท้องถิ่นในการระงับเหตุรำคาญ ประชาชน ควรมีการปรับปรุง โดยเพิ่มเติมบทบัญญัติในเรื่องอำนาจของเจ้าพนักงานในมาตรา 44 ดังนี้ เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานท้องถิ่นและเจ้าพนักงานสาธารณสุขมีหน้าที่ (6) ก่อนที่เจ้าหน้าที่จะดำเนินการใดๆ จะต้องแจ้งสิทธิของเจ้าพนักงานท้องถิ่น หรือเจ้าพนักงานสาธารณสุข ที่จะเข้าปฏิบัติการเพื่อควบคุมเหตุรำคาญ ต่อเจ้าของ หรือผู้ครอบครองหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการก่อเหตุรำคาญได้ทราบก่อน และการให้การหรือให้ข้อมูลข้อเท็จจริงจะถูกนำไปเป็นพยานหลักฐานในชั้นศาลต่อไป

3. ปัญหาในการโต้แย้งหรืออุทธรณ์คำสั่งทางปกครอง และการเปรียบเทียบปรับ สิทธิอุทธรณ์หรือโต้แย้งคำสั่งทางปกครองมีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองประชาชนทางกฎหมาย เชี่ยวชาญผลกระทบให้แก่คู่กรณี จึงควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ แห่งพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 มาตรา 66 ดังนี้

วรรคแรก “ในกรณีที่เจ้าพนักงานท้องถิ่นจะมีคำสั่งเพื่อควบคุมหรือระงับเหตุรำคาญตามพระราชบัญญัตินี้ ที่อาจกระทบสิทธิบุคคลใด เจ้าพนักงานท้องถิ่นจะต้องแจ้งสิทธิกระบวนการพิจารณาทางปกครองให้ผู้รับคำสั่งทางปกครองทราบ ให้ผู้รับคำสั่งมีโอกาสที่จะทราบข้อเท็จจริงอย่างเพียงพอและมีโอกาสที่จะได้โต้แย้งแสดงพยานหลักฐานของตนก่อนเสมอ”

วรรคสอง “ในกรณีที่ผู้รับคำสั่งไม่พอใจคำสั่งของเจ้าพนักงานท้องถิ่น ผู้นั้นมีสิทธิอุทธรณ์โดยทำเป็นหนังสือต่อคณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์ คำอุทธรณ์ต้องระบุข้อโต้แย้งและข้อเท็จจริง แสดงพยานหลักฐานประกอบ หรือข้อกฎหมายที่อ้างอิงประกอบด้วย และระบุคำขอให้พิจารณาในเรื่องใด พอที่คณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์จะพิจารณา”

วรรคสาม (2) จะต้องเพิ่มผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล เมืองพัทยา และกรุงเทพมหานคร อย่างละหนึ่งคนเป็นคณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์ และให้ตัดผู้แทนจากกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นออก

การเปรียบเทียบปรับบรรดาความคิดตามบทบัญญัติมาตรา 85

ให้คณะกรรมการเปรียบเทียบ (2) ในเขตจังหวัด ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด อัยการจังหวัด ผู้บังคับการตำรวจจังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และนายกเทศมนตรี โดยเลือกกันเองจำนวนหนึ่งคน เป็นกรรมการ ร่วมด้วย

ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซ้ำในฐานความผิดและโทษปรับเดิมและเกิดความเสียหายจากเหตุร้ายกาจดังกล่าว ย่อมไม่ตัดสิทธิที่เจ้าพนักงานท้องถิ่นจะดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิดจนกว่าจะชดใช้เยียวยาความเสียหายให้หมดสิ้น

4. ปัญหาความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ในการออกคำสั่งทางปกครอง เมื่อศาลปกครองมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง แต่มีปัญหาไม่มีสภาพบังคับคดีปกครอง ผู้ศึกษาขอเสนอแนะ แนวทางการแก้ไขปัญหานี้ ควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติกฎหมายอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ในมาตรา 57 วรรคสี่ ว่า

“การที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของศาลภายในระยะเวลาที่กำหนด หรือมีพฤติการณ์ประวิงเวลาให้การบังคับคดีล่าช้า ให้มีความผิดฐานละเมิดอำนาจศาล โดยศาลอาจลงโทษจำคุกหรือปรับ หรือทั้งจำคุกและปรับแก่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของศาล และควรเพิ่ม อำนาจให้เจ้าพนักงานบังคับคดีของสำนักงานศาลปกครองเป็นผู้มีอำนาจรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อดำเนินคดีขึ้นฟ้องหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของศาล ในความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลได้” ซึ่งจะเป็นการให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานบังคับคดีให้เกิดประสิทธิภาพในการบังคับคดีปกครองมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กิจบดี ก้องเบญจภูษ. **หลักกฎหมายมหาชน**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2558.

ศักดิ์ สอนองชาติ. **คำอธิบายกฎหมายลักษณะละเมิด**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2551.

สุมาลี วงษ์วิจิต. **กฎหมายว่าด้วยละเมิด การจัดการงานนอกสั่ง ลาภมิควรได้**. พิมพ์ครั้งที่ 8 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554.

ฤทัย หงส์ศิริ. **ศาลปกครองและการดำเนินคดีในศาลปกครอง**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2561.

ประพจน์ คล้ายสุบรรณ. “แนวคิด ทฤษฎี และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องในคดีสิ่งแวดล้อม.” **วารสารวิชาการศาลปกครอง** 7, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2550): 18-23.

ปิติเทพ อยู่เย็นง. “เหตุรำคาญอันเกิดจากการรุกร้าของแสง.” **วารสารรามคำแหง ฉบับนิติศาสตร์** 7, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561): 10-12.